

TITULACIÓ D'HUMANITATS
CURS 1994-95

ASSIGNATURA: PENSAMENT FILOSÒFIC I CIENTÍFIC I (Història del pensament occidental de l'antiguitat i l'edat mitjana)
CODI: 23251
PROFESSOR: PERE LLUÍS FONT
SEMESTRE: SEGON
TIPUS: TRONCAL
DIA-HORA: DL-DC 10-11,30

OBJECTIUS

Aquesta història del pensament filosòfic i científic occidental pre-modern (antiguitat i edat mitjana) no vol pas ser, de cap manera, una reedició de la història de la filosofia de COU. Vol ser un intent d'història global de la cultura occidental, prenent com a eix la història del pensament racional, amb el doble objectiu: a) de proporcionar referents culturals sòlids, principalment en matèria de filosofia i de ciència; i b) d'iniciar en la lectura reflexiva i crítica de textos no fragmentaris d'una certa densitat ideològica. Es procurarà donar una visió globalitzant del creixement de l'"arbre de la ciència" (per dir-ho en termes lul.lians), una visió diacrònica, amb talls sincrònics, del pensament filosòfic i científic, que permeti d'assistir al naixement i a l'evolució de les idees que han produït -i que ha produït- el món occidental. O, utilitzant una altra metàfora, es procurarà donar un mapa, complet a una certa escala, de la nostra cultura, privilegiant-ne els aspectes filosòfics i científics, examinats en la seva gènesi històrica.

PROGRAMA

1. Qüestions preliminars

- 1.1. Panorama general de la cultura pre-moderna.
- 1.2. Les grans etapes de la història universal de la cultura. L'"època axial", moment decisiu de les grans tradicions culturals de la humanitat. L'especificitat grega.
- 1.3. El pensament no occidental: religió, filosofia, saviesa i ciència en les grans cultures del Pròxim Orient, L'Índia i la Xina.
- 1.4. Les dues fonts de la cultura occidental: el món greco-romà i el judeo-cristianisme (el "miracle grec" i el "miracle hebreu").
- 1.5. La periodització de la història (i de la cultura i, per tant, de pensament) occidental.

2. Els pre-socràtics

- 2.1. El marc geogràfic, històric i cultural del pensament grec.
- 2.2. Del mite al logos: la cultura grega fins al naixement de la filosofia.
- 2.3. Els jònics: els milesis, Xenòfanes, Heràclit.
- 2.4. Els itàlics (I): Pitàgores i els pitagòrics.
- 2.5. Els itàlics (II): Parmènides i els eleates.
- 2.6. Els darrers "fisiòlegs": Empèdocles, Anaxàgores, Demòcrit.

3. La il.lustració grega

- 3.1. La cultura grega en el segle de Pèricles.
- 3.2. Els sofistes: Protàgores, Gòrgies.
- 3.3. Sòcrates i la refundació de la filosofia.
- 3.4. Els sòcratics menors: cínic, cirenaic, megàric.
- 3.5. La medicina hipocràtica.

4. Plató i l'Acadèmia

- 4.1. Sòcrates i Plató.
- 4.2. El corpus platònic.
- 4.3. La teoria de les idees.
- 4.4. Home i món: teories antropològiques, cosmològiques i teològiques.
- 4.5. Estat i justícia: teories ètiques, estètiques, pedagògiques i polítiques.
- 4.6. L'Acadèmia. El platonisme en la història del pensament.

5. Aristòtil i el Liceu.

- 5.1. Plató i Aristòtil.
- 5.2. El corpus aristotèlic.
- 5.3. Lògica i epistemologia.
- 5.4. Filosofia primera.
- 5.5. Filosofia de la natura: física, biologia, psicologia.
- 5.6. Ètica i política.
- 5.7. Retòrica i poètica.
- 5.8. Aristòtil com a científic.
- 5.9. El Liceu. L'aristotelisme en la història del pensament.

6. Les escoles hel·lenístiques (i la seva romanització)

- 6.1. El marc geogràfic, històric i cultural del pensament hel·lenístic i romà.
- 6.2. L'estoïcisme antic: Zenó de Cítion, Cleantes, Crisip. El neostoïcisme romà: Sèneca, Epictet, Marc Aureli.

- 6.3. Epicur i l'epicureisme. L'epicureisme romà: Lucreci.
- 6.4. Pirró i l'escepticisme. Influència en l'Acadèmia. El neopirronisme: Sext Empíric.
- 6.5. L'eclecticisme a l'Acadèmia, el Liceu i el Pòrtic. L'eclecticisme romà: Ciceró.

7. La ciència hel·lenística

- 7.1. El "Museu" i la Biblioteca d'Alexandria.
- 7.2. Matemàtiques: Euclides, Arquimedes, Apol·loni.
- 7.3. Mecànica: Arquimedes.
- 7.4. Astronomia: Aristarc, Hiparc, Ptolemeu.
- 7.5. Geografia: Eratòstenes, Estrabó.
- 7.6. Medicina: Heròfil, Erasístrat, Galè.

8. El neoplatonisme i la fi de la filosofia antiga

- 8.1. Precedents: el platonisme jueu, el neopitagorisme, l'hermetisme, el platonisme mitjà.
- 8.2. De Plotí al tancament de l'Acadèmia.

9. Recapitulació temàtica del pensament clàssic

- 9.1. L'ideal epistemològic i moral de la filosofia clàssica. Trets característics del pensament clàssic. Temes dominants: períodes cosmològic, antropològic, metafísic, ètic, religió.
- 9.2. Les tres cosmovisions bàsiques, representades en la filosofia grega: la línia jònico-estoica (naturalisme), la pitagòrico-platònica (espiritualisme) i la atomístic-epicúria (materialisme).
- 9.3. L'heretatge de la filosofia grega: una actitud racional, un utilitatge intel·lectual, un repertori de qüestions i d'opcions filosòfiques.

10. Hel·lenisme i judeo-cristianisme

- 10.1. L'altra font del pensament occidental: la tradició bíblica.
- 10.2. Els grans temes del pensament bíblic: monoteisme moral, història i messianisme, antropologia i escatologia, moral i saviesa.
- 10.3. Judaisme, cristianisme i (més tard) islam.
- 10.4. El trobament de dues tradicions culturals, la greco-romana i la judeo-cristiana. Raó i fe. Filosofia i teologia en el món cristià, en l'islàmic i en el jueu.
- 10.5. El precedent jueu de Filó d'Alexandria.

11. La patristica

- 11.1. El marc geogràfic, històric i cultural de la patristica.
- 11.2. La formació del pensament cristià en els tres primers segles.
 - 11.2.1. A Orient: apologistes grecs (sant Justí), gnosticisme, escola alexandrina (sant Climent d'Alexandria, Orígenes).
 - 11.2.2. A Occident: apologistes llatins (Tertul·lià).
- 11.3. El segle d'or de la patristica.
 - 11.3.1. A Orient: sant Atanasi, els capadocis (sant Basili, sant Gregori de Nazianz, sant Gregori de Nissa), sant Joan Crisòstom.
 - 11.3.2. A Occident: sant Ambròs, sant Jeroni, sant Agustí i l'agustinisme.
- 11.4. La darrera patristica i la transmissió de la cultura antiga.
 - 11.4.1. A Orient: Dionisi Areopagita, Sant Joan Damascè i el pensament bizantí.
 - 11.4.2. A Occident: Boeci, Cassiodor, sant Isidor.

12. La formació de l'escolàstica llatina fins al segle XII

- 12.1. El marc geogràfic, històric i cultural del pensament medieval.
- 12.2. El renaixement carolingi: Escot Eriúgena. Gerbert d'Orlhac, el papa de l'any 1000 (Silvestre II).
- 12.3. El feudalisme, els monestirs i la cultura romànica. Dialèctica iteologia; la qüestió dels universals; Sant Anselm.
- 12.4. El renaixement del segle XII: Sant Bernat i Abelard; l'escola de Sant Víctor; l'escola de Chartres; Pere Llombard.

13. El pensament àrab i hebreu

- 13.1. Ciència, filosofia i religió en l'islam medieval.
 - 13.1.1. La ciència àrab (especialment a Orient).
 - 13.1.2. Filosofia i religió a Orient: Al-Kindí, Al-Farabi, Avicenna (Ibn Sina), Algatzell (Al-Gazzali).
 - 13.1.3. Filosofia i religió a Occident: Avempace (Ibn Bagga), Ibn Tufayl, Averrois (Ibn Rusd), Ibn Arabi, Ibn Haldun.
- 13.2. Filosofia i religió en el judaisme medieval (a Occident): Avicebró (Selemó Ibn Gabirol), Yehudà ha-Leví, Moisès Maimònides (ben Maimon), Hasday Cresques.

14. La plenitud de l'escolàstica en el segle XIII

- 14.1. La cultura urbana i l'art gòtic. Els ordres mendicants. Les universitats. La recepció d'Aristòtil.

- 14.2. L'escola franciscana: mestres d'Oxford (Grossatesta, Roger Bacon) i de París (sant Bonaventura).
- 14.3. L'escola dominicana: sant Albert Magne, sant Tomàs d'Aquino i el tomisme.
- 14.4. L'averroisme llatí: Siger de Brabant. La sistematització de la lògica: Pere Hispà (Joan XXI).
- 14.5. Dos pensadors no escolàstics: Ramon Llull i Arnau de Vilanova.

15. La crisi de l'escolàstica en la baixa edat mitjana.

- 15.1. Duns Escot i l'escotisme.
- 15.2. Dant i l'humanisme pre-renaixentista (Petrarca, Bernat Metge).
- 15.3. La mística especulativa: Eckhart.
- 15.4. Marsili de Pàdua i la crisi de l'augustinisme polític.
- 15.5. Ockham i el nominalisme. Filòsofs i científics ockhamistes.
- 15.6. Dos pensadors entre dues èpoques: Sibiuda i el Cusà.

16. Recapitulació temàtica del pensament filosòfico-teològic patristic i medieval

- 16.1. L'impacte del pensament bíblic en la tradició filosòfica. Teisme i creacionisme.
- 16.2. Trets característics i temes dominants del pensament patristic i del pensament medieval.
- 16.3. Relacions entre teologia, filosofia i ciència en les tres religions. Evolució del problema de la raó i la fe.

ORIENTACIÓ BIBLIOGRÀFICA

- a) Cal disposar d'algun manual (de nivell superior al del COU), que serveixi de punt de referència bàsic. Poden fer bé aquesta funció:
 - Geymonat: Historia de la filosofía y de la ciencia, I (Crítica).
 - Reale-Antiseri: Historia del pensamiento filosófico y científico, I (Herder).

Altres manuals senzills d'història de la filosofia o de la ciència, que poden servir per a contrastar la informació bàsica:

- Marías: Historia de la filosofía (Revista de Occidente).
- Valverde: Vida y muerte de las ideas (Planeta).
- Torelló: Introducció a la filosofía grega (Enciclopèdia Catalana).
- Farrington: Ciencia y filosofía en la antigüedad (Ariel)
- Hull: Historia y filosofía de la ciencia (Ariel).
- Mason: Historia de las ciencias, I (Alianza).
- Parés: La revolución científica. De Tales de Mileto a Einstein (Pirámide).
- Sarton: Ciencia antigua y civilización moderna (F.C.E)

Són ja més extensos, i poden servir com a obres de consulta:

- Abbagnano: Historia de la filosofia, I (Hora).
- Brehier: Historia de la filosofia, I (Tecnos).
- Copleston: Historia de la filosofia, I-III (Ariel).
- Fraile: Historia de la filosofia, I-II (BAC).
- Hirschberger: Historia de la filosofia, I (Herder).
- Martínez Marzoa: Historia de la filosofia, I (Istmo).
- Parain (dir.): Historia de la filosofia, I-IV (Siglo XXI).
- Taton: Historia general de las ciencias, I (Destino).
- Windelband: Historia general de la filosofia (El Ateneo).

Altres obres de consulta:

- Camps (dir.): Historia de la ética, I (Crítica).
- Touchard: Historia de las ideas políticas (Tecnos).
- Valverde: Breve historia y antología de la estética (Ariel).
- Rivière: El pensamiento filosófico de Asia (Gredos).
- Gelin: Las ideas fundamentales del Antiguo Testamento (DDB).

Sense oblidar el Diccionario de filosofia, de Ferrater Mora (Alianza).

b) L'altre apartat de lectures és el de textos directes. En una primera aproximació, es podrien triar els següents (* = de lectura obligatòria):

- *Fragments dels pre-socràtics (De Tales a Demócrito. Fragmentos presocráticos, Alianza).
- Fragments dels sofistes (Els sofistes. Fragmentos i testimonis, Laia/Ed. 62).
- Plató: Apologia de Sòcrates, Eutifró, Protàgores, Gòrgies, Menó, Banquet, *Fedó, Fedre, República VI-VII, Timeu (múltiples edicions).
- Aristòtil: De l'ànima (Psicologia), Laia/Ed. 62).
- Epictet: Enquiridió (Laia/Ed. 62).
- Bíblia: *Gènesi, Cohèlet (=Eclesiastès), Evangelis (múltiples edicions).
- Sant Agustí: *Confessions, X-XIII (Proa).
- S. Anselm: Proslogion (Obres escollides), Laia/Ed. 62).
- S. Tomàs d'Aquino: Proves de l'existència de Déu (Antologiametafísica), cc. XXI-XXII, Ed. 62).

Són molt útils les antologies de C. Fernández:

- Los filósofos antiguos. Selección de textos (BAC).
- Los filósofos medievales. Selección de textos (2 vols., BAC).

AVALUACIÓ

Es farà bàsicament amb un examen que constarà de dues parts: a) un qüestionari (que demana respostes breus i precises), per avaluar sobretot els coneixements; i b) un comentari de text, per avaluar sobretot la capacitat de comprendre, analitzar, sintetitzar, relacionar, situar, criticar... i d'expressar-se correctament.